

Гуманістичний потенціал релігійної віри у протидії аутодеструктивності

Oliinyk A. V. Humanistic potential of the religious faith in counteracting the autodegradability / A. V. Oliinyk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 41. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 218–228.

A. V. Oliinyk. Humanistic potential of the religious faith in counteracting the autodegradability. The article substantiates the effectiveness of using viability of the religious charity in psychoprophylaxis of autodegradability, the importance of the religious faith in the spiritual life of modern Ukrainian youth. The orientation to the transcendental humanistic sense of existence, authentic charity contributes to harmonious relationship between individuals, counteracts the formation of neurotic and depressive destructions in the psyche, favorable for suicidal tendencies.

The problem of psychoprevention of autodegradability should be solved at the level of the whole society. It can be done by means of adopting and adhering to humanistic and religious moral values by citizens, «awakening» humanistic social consciousness.

It is shown the necessity of solving the problem of psychoprophylaxis of autodegradability through the involvement of the public, clergy and the creation of the humanistic principles of education and the upbringing of the younger generation.

The program of informative and educational special course under the title «Humanistic-religious, spiritual and moral values of being as a factor of counteraction to the formation of autodegradability» is developed. Such programs are to prevent and correct cruelty, aloofness, paying special attention to the activity of destructive cults, totalitarian sects and groups popularizing autodestructive ideology (leading to suicides); to resist these tendencies.

The necessity of implementing educational programs into the use of youth environment is suggested. These programs provide religious education and upbringing, orientation to the authentic charity, high humanistic-religious, spiritual and moral life-giving sense of existence, religious way of life which will contribute to the formation of antisuicidal immunity of the Ukrainian youth.

Key words: autodegradability, humanistic potential, charity, psychoprophylaxis, religion, religious faith, religious lifestyle, suicide.

А. В. Олійник. Гуманістичний потенціал релігійної віри у протидії аутодеструктивності. У статті обґрунтовано ефективність використання життєдайності релігійної доброчинності у психопрофілактиці аутодеструктивності, важливості релігійної віри у духовному житті сучасної української молоді. Орієнтація на трансцендентні гуманістичні смисли існування, автентичну доброчинність сприяє гармонізації міжособистісних взаємин індивідів, протидіє формуванню невротично-депресивних деструкцій у психіці, сприятливих щодо суїцидальних тенденцій.

Проблема психопрофілактики суїцидальних тенденцій повинна розв'язуватись на рівні усього суспільства: шляхом прийняття та дотримання громадянами гуманістично-релігійних духовно-моральних цінностей, «пробудження» гуманістичної суспільної свідомості.

Показано необхідність комплексного розв'язання проблеми психопрофілактики аутодеструктивності шляхом залучення до розв'язання проблеми широкої громадськості, духовенства, створення міцних гуманістичних засад навчання та виховання підростаючого покоління.

Розроблено програму інформативно-просвітницького спецкурсу «Гуманістично-релігійні духовно-моральні цінності буття як чинник протидії формуванню аутодеструктивності», зорієнтовану на утвердження цінності людського життя та сакральні антисуїцидальні гуманістичні смисли існування.

Запропоновано необхідність упровадження у молодіжне середовище освітніх програм, які передбачають їх релігійне навчання та виховання, орієнтацію на автентичну доброчинність, високі гуманістично-релігійні духовно-моральні життєдайні смисли існування, релігійний спосіб життя, що сприятиме формуванню антисуїцидального імунітету української молоді.

Ключові слова: аутодеструктивність, гуманістичний потенціал, доброчинність, психопрофілактика, релігія, релігійна віра, релігійний спосіб життя, суїцид.

Постановка проблеми. Реальним утіленням у життя гуманістичного потенціалу релігійної віри є орієнтація на автентичну доброчинність: людяність, милосердя, любов, що ефективно протидіє деструктивності, являє собою фундаментальну основу життєдайних людських взаємин. Свідоме невимушене прийняття та дотримання людьми високих гуманістично-релігійних духовно-моральних цінностей (зокрема, утвердження найвищою цінністю людське життя, життя кожної окремої особистості), прищеплення і розвиток віри в Бога у світських закладах було б вагомим кроком уперед у розв'язанні проблеми психопрофілактики аутодеструктивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною базою дослідження стали: концепція гуманістичного

психоаналізу Е. З. Фромма; тлумачення життєдайності гуманістично-релігійних смислів існування в російській релігійній філософії (М. О. Бердяєв, Ф. М. Достоевський, Л. М. Толстой, С. Л. Франк та ін.); логотерапія В.-Е. Франкла, психологія релігії В. П. Москальця (трактування релігійної віри як надпотужного антисуїцидального чинника) та ін.

Мета та завдання статті полягають у поглибленому обґрунтуванні життєствердності гуманістичного потенціалу релігійної віри у протидії аутодеструктивності й відтак – у розширенні науково-методичної бази психопрофілактики суїциду.

Виклад основного матеріалу. Могутність антисуїцидального впливу віри в Бога полягає не лише в самому факті релігійної кари за скоєне самогубство, боязні гріха, але великою мірою в орієнтації на високі духовні гуманістично-релігійні смисли життя, формування у людини віри в те, що вона не байдужа Богові, що Бог піклується про неї, а всі її проблеми, зокрема й основна екзистенційна – неминучість смерті, скінченність земного буття, будуть благополучно розв'язані [5, с. 219–220]. Страх перед релігійним покаранням за скоєний гріх є потужним чинником протидії аутодеструктивності, але він не спроможний вселити гармонію у людську душу, здатен породити у душі людини відчуття немічності, залежності від чужої волі, безпорадності щось змінити, що нерідко ускладнюється депресією та розчаруванням.

Погоджуючись із думкою В. Москальця, слід зауважити, що проблема психопрофілактики аутодеструктивності повинна розв'язуватися на рівні всього суспільства шляхом пробудження гуманістичної свідомості громадян.

За даними соціологічних досліджень, більшість громадян України очікує від релігії безкомпромісного утвердження в душах і людських взаєминах ідеалів, принципів, норм братньої любові, людяності, доброзичливості, милосердя, терпимості, справедливості, чесності, тобто гуманістичної тенденції оновлення душі як осередку Царства Божого, людських стосунків [5, с. 218]. І хоча реалії життя часто пов'язані з гіркими розчаруваннями щодо братньої любові й сподіватися на абсолютне утвердження гуманістично-релігійних ідеалів у реальних взаєминах було б черговою утопією, в Україні все ж таки утверджується психолого-педагогічна тенденція релігійності, суть якої полягає у прийнятті та дотриманні високих гуманістично-релігійних духовно-моральних цінностей із потужним потенціалом протидії аутодеструктивності.

Світові релігії активно закликають людину до побудови життя на гуманістичних засадах (хоча гуманістичні тенденції у моральних ученнях різних релігій мають свою специфіку): доброзичливих міжособистісних взаємин, братерської любові, жертвовності, що протидіє відчуженості, агресії, сприятливих щодо формування суїцидальних налаштувань. Зокрема, індуїзм закликає «не бути джерелом тривоги для інших ні діями свого тіла, ні думками, ні словами», буддизм – до «милосердя стосовно усіх живих істот, прагнення всезагального спасіння», іслам – віддавати «краще з того, що здобули і створили Ми вам на землі, адже ніколи ви не будете у благополуччі, якщо не віддаватимете того, що любите», іудаїзм, християнство – «люби ближнього свого, як самого себе...» [2, с. 66–334].

За Е. Фроммом, гуманістичні релігії є надійним захистом, пристанищем для стражденної душі людини. Вони дають зрозумілу й обнадійливу відповідь на питання про сенс людського існування, «сприяють людському розвитку, розкриттю власне людських сил». Ядром гуманістичної релігії, на думку Е. Фромма, є безпосереднє переживання людиною своєї екзистенційної ситуації, морально-психологічної буттєвості, єдності, спорідненості з усіма живими істотами, що ґрунтується на розвитку здатності «любити інших так само, як саму себе», самотрансцендування власного «Я». Будучи залученою до такої релігії, людина не відчувається покинутою, нікчемною, самотньою, роздвоєною, а навпаки – щасливою, духовно могутньою, реалізованою. Авторитарна релігія – це релігія відчуженої людини, яка тільки позірно прагне усунути будь-які прояви деструктивності у психіці людини, проте не дає їй справжнього щастя, внутрішньої гармонії та спокою. Авторитарна релігія – продукт цивілізації, суспільства, у якому людина пригнічує людину, де особистість стає засобом, а не ціллю [8, с. 167–168]. І хоча неприйнятне ставлення до феномену самогубства багатьох авторитарних релігій, безперечно, позитивно впливає на регуляцію суїцидальності, безальтернативна гуманітарно-гуманістична парадигма порятунку та прогресу людства вимагає будувати всі концепції, пов'язані з релігійною вірою, на засадах принципу гуманістичних релігій.

За Е. Фроммом, гуманістично зорієнтовані релігії ґрунтуються на істинно гуманістичних принципах духовної свободи, братерства та любові, незалежні у своїх глибинних основах від суспільних пріоритетів, можуть гармонізувати й урятувати пси-

хіку людини від деструктивного впливу утилітарно-техногенної цивілізації, ефективно протидіють аутодеструктивності.

Е. Фромм намагався розробити модель ідеального суспільства, яке не було б «отруєне» деструктивністю. Він створив свій варіант «здорового суспільства» – «гуманістичний комунітарний» соціалізм, який він протиставив «патологічному», «хворому» сучасному суспільству, в якому людина стала річчю. Вирішальним кроком у створенні нового суспільства, на думку Е. Фромма, повинна стати «революція серцець», пробудження «гуманістичної совісті» індивідів [3, с. 44].

Як зазначає А. Маслоу, орієнтація на гуманістичні цінності, автентичну доброчинність є основною вродженою людською сутністю [9]. Відтак можна припустити, що незалежно від походження, індивідуальних особливостей, релігійності-нерелігійності, гуманістичний потенціал закладений у кожному з нас, необхідно лише його в собі відкрити й актуалізувати. Релігія, зорієнтовуючи на доброчинність у поведженні з іншими (Ендрю Емерсон назвав її матір'ю філантропії), допомагає людині віднайти Бога у власній душі, відкрити у собі цей потужний вітальний потенціал, показує шлях до самоспасіння. У цьому цілюща, антисуїцидальна міць доброчинності, до якої закликає релігія.

Науково доведено: глибока зацікавленість в інших, взаємодопомога, на яку налаштовує релігія, – цілюща, наділяє потужною духовною силою. Психологи, які працювали з військовополоненими, заручниками, біженцями, жертвами катастроф, зазначають, що вирішальний момент у їх одужанні – це співчуття, «видужання через взаємодопомогу» [4, с. 179–180].

Дослідження, проведені Пітером Бенсоном із колегами (Peter Benson, 1980; Hansen and others, 1995) довели, що віруючим студентам притаманний вищий рівень гуманізму, альтруїзму порівняно з невіруючою молоддю (й відтак, згідно з нашим обґрунтуванням, – потужним потенціалом протидії суїцидальним тенденціям). Серед 12% американців, яких Джордж Геллап (Gallup, 1984) назвав «високорелігійними», 46% заявили, що працюють у службі допомоги бідним, немічним і літнім людям, а це набагато вищий відсоток порівняно з 22% «високонерелігійних». Подальші дослідження Геллапа показали, що серед тих, хто вважав, що релігія «не відіграє важливої ролі» у їхньому житті, 28% добровільно брали участь у благодійних акціях; серед тих, хто вважав, що релігія «відіграє важливу роль» у їхньому житті, таких виявилось 50%. Згідно з іншим дослідженням

Геллапа, 37% вірян, які відвідували церкву раз на рік і рідше, та 76% тих, що відвідували її щотижня, заявили, що «справедливо» замислюються над своїми зобов'язаннями перед бідними [4, с. 603–604].

У ході нашого емпіричного дослідження серед студентів, що назвали себе віруючими, прямі висловлювання на кшталт: «хочу отримати гідну освіту й у подальшому служити на благо інших», «у майбутньому хочу бути корисною людям», «захищати людей від злодіянь», які свідчать про прагнення до доброчинності (що, як зазначалося вище, суперечить формуванню аутодеструктивності) було виявлено у 5,35% досліджуваних, серед невірних – у 2,13%. І хоча відмінності ці не є статистично значущими, все-таки гуманістичне налаштування переважає у середовищі релігійної молоді.

Потужним психопрофілактичним потенціалом протидії аутодеструктивності володіє християнська віра: завдяки пропагуванню гуманістичних ідеалів добра, милосердя, любові, християнство набуло величезної життєдайної сили. Християнський альтруїзм – вершина гуманізму, ґрунтований на жертвній любові до ближнього: любити – означає забути про себе. Про це свідчать слова Ісуса Христа: «Хто зберіг душу свою – втратить її, хто втратить її заради Мене – збереже її», промовляючи які, має на увазі любов до інших людей (Матф. 10:39). Християнська любов є єдиним засобом розв'язання життєвих суперечностей: долає жорсткі межі замкнутості, егоїзму, передбачає всепрощення, співчуття, милосердя (що суперечить деструктивності, формуванню суїцидальних тенденцій), шлях до істинної свободи від зла: «любов довготерпляча, милосердна, незадрісна, позбавлена гордині та пихи, небайдужа, не шукає користі, недратівлива, не мислить зла, не радіє несправедливості, а радіє істині; усе прощає, усьому вірить, на все надіється, усе зносить».

Зовсім нещодавно психотерапевти остаточно переконалися в тому, що завжди доводили гуманістичні релігії: немає кращих ліків для душі, крім любові, яка перетворює всю емоційну сферу людської психіки: люблячий радіє, а той, хто ненавидить, страждає й примножує зло [5, с. 189]. Християнська віра, закликаючи до всепрощення («благословляйте тих, хто проклинає вас») та жертвної, позбавленої егоїзму любові до ближнього, суперечить примноженню зла, ворожнечі й агресії у людських душах, володіє потужною силою протидії деструктивності, а відтак, і аутодеструктивності.

На величезну ефективність любові до ближнього, співчуття та розуміння у психопрофілактиці суїцидальних тенденцій у єдності із застосуванням методів лікарської допомоги вказував І. А. Сікорський у монографії «Психологічна боротьба із самогубством у юні роки», наголошуючи, що кожен повинен бути готовий надати ближньому «швидку психологічну допомогу» [6].

За переконанням Е. Фромма, щира любов до себе й іншого дає змогу людині долати почуття самотності й ізоляції (сприятливого щодо формування аутодеструктивності). Це конструктивна форма подолання екзистенційної самотності, пов'язана з потребою віддавати, а не лише брати: істинна любов передбачає взаємне духовне збагачення [7].

Потужним психопрофілактичним і психотерапевтичним ефектом у протидії формуванню «сприятливих» щодо суїцидальності невропатично-депресивних деструкцій у психіці людини володіє християнське трактування людського страждання. Страждання постає як шлях до самоповаги, доступний кожному. Лаконічно виокремлено чотири чесноти страждених – чудотворна сила покори, співчуття до ближнього, доброта серця й жага справедливості. Саме в душі, гартованій стражданням, розкриваються людські чесноти – милосердя, здатність зносити поневіряння. Оскільки, згідно з релігійним трактуванням, у Царство Боже потраплять не просто добродійні, а насамперед ті, хто пройшов через випробування, спокуси, то подібне релігійне налаштування дозволяє, вистраждавши, здобути самоповагу, що суперечить формуванню почуття нікчемності, непотрібності, сприятливих щодо аутодеструктивності [2, с. 294].

У християнстві немає приниження, яке робило б людину неспроможною на добро, як і немає святості, позбавленої зла. Отже, людина відгороджена від відчаю та гордині. З урахуванням постулатів глибинної психології абсолютно справедливим є уявлення, що гординя, пиха відчужує особистість від інших людей, робить її деструктивною, позбавляє почуття високої любові, тобто Бога. Будь-якій людині важко жити без любові, без духовного спілкування з іншими; гординя й пиха, замикаючи її у собі, неминуче «вбиває» самотністю. Тому найвище призначення людини – духовність, яка вимагає відкритості, толерантності, милосердя, гуманності, любові, всепрощення – повного підкорення свого життя чеснотам, які, будучи всезагальним благом, протидіють формуванню аутодеструктивності.

Аналіз результатів нашого емпіричного дослідження засвідчив наявність стурбованості серед опитаної студентської молоді (причому як віруючої, так і невіруючої) падінням рівня гуманності, доброзичливості серед населення, зростанням рівня аутодеструктивності. Наші невимушені, ненав'язливі довірливі бесіди зі студентською молоддю з приводу використання гуманістичного потенціалу релігійної віри у профілактиці аутодеструктивності показали зацікавленість і підтримку з боку більшості з них. 63% віруючих і 37% невіруючих, присутніх під час таких бесід, погодилися з думкою про те, що глибинним джерелом аутодеструктивних потягів сучасної молоді є наростання відчуженості, ворожості, агресії у міжособистісних взаєминах, надмірна егоїстична зосередженість більшості виключно на власних меркантильних інтересах, й відтак – байдужості до проблем іншого, що суперечить релігійній етиці. Оскільки людина не може жити без любові, без духовного спілкування з іншими – гордіня, егоїзм і агресія «вбивають» її, – твердить Р. М. Грановська [2, с. 284].

В унісон усьому вищезазначеному слід ще раз підкреслити: «врятувати» стражденну душу людини від деструктивності (а відтак, і аутодеструктивності) спроможний вітальний, гуманістичний потенціал релігії шляхом пробудження її «гуманістичної совісті», що сприяє моральному вдосконаленню особистості.

Незалежно від особливостей мотивації, дієва добродійна поведінка є благом не лише для тих, на кого вона спрямована, але й для її носія, оскільки забезпечує ефективність його стосунків, приносить йому радість, душевний спокій, гармонію, що суперечить формуванню суїцидальних тенденцій.

Необхідно добродійно, морально, благодійно ставитися до себе й інших як до істот, що належать Богу, любити себе й інших як Божих творінь. Саме така любов, позбавлена егоїстичних джерел, суперечить формуванню суїцидальних настроїв. Проте, у щиро віруючих навіть і не виникає подібних думок. І навпаки – егоїзм суїцидента виливається у надто величезне презирство, зневагу та ненависть до себе, що є гріховним станом, запереченням Божого образу та подоби Божої в собі. Як наголошує М. Бердяєв, коли людина ненавидить себе, прагне знищити себе, вона не прощає цього нікому: їй стають огидними та ненависними й усі інші, проектуючи на увесь світ Божий власну нелюбов до себе. Коли ж людина руйнує свою душу розпустою, пияцтвом, зневагою, злобою, ворожістю, неспинним бажанням помсти,

вона скоює часткове самогубство й убивство, поводитьсь неприпустимо з тим, що не лише їй належить, а перш за все призначене для вищих цілей. За переконанням філософа, самогубство за своєю природою є запереченням трьох вищих християнських чеснот – віри, надії і любові. Самогубець є людиною, яка втратила віру: Бог перестав бути для нього реальною благою силою, що керує життям. Він також є людиною, яка втратила надію, піддавшись гріху туги та відчаю, позбавленою любові, яка думає лише про себе й зовсім не думає про ближніх [1, с. 9].

Самогубство, без сумніву, є вбивством істоти, належної Богу, іншим людям, усьому світу. Знищуючи себе, людина калічить і нищить світ, космічне ціле, інших людей, адже все з усім взаємопов'язане й усе від усього залежить. Убиваючи себе, людина завдає шкоди світу як цілому, заважає встановленню Царства Божого. Вона є вищою за своїм становищем і за призначенням, ніж сама про себе думає у власному егоїзмі [1, с. 14–15]. Саме тому глибоко віруюча людина убезпечена від впливу нищівної деструктивності: повсякчас пам'ятаючи про те, що вона створена за подобою та образом Божим, намагається жити й чинити високоморально, згідно із заповідями Бога, тим самим рятуючи себе ж від себе.

У невимушеному спілкуванні зі студентською молоддю ми намагаємося довести потужну вітальну силу релігійної доброчинності, апелюючи до реальних життєвих ситуацій, науково-теоретичних доведень представників релігійної філософії (М. Бердяєва, Ф. Достоєвського, В. Розанова, В. Соловйова, Л. Толстого, А. Швейцера, Л. Шестова, С. Франка та ін.), які вбачали в активному долученні особистості до високих релігійних духовно-моральних цінностей джерело життєдайної енергії, спокою та гармонії, що суперечить формуванню аутодеструктивності.

Висновки. Психопрофілактика аутодеструктивності – проблема не окремої особистості, яка зважилася на відчайдушний крок, це проблема усього нашого суспільства, і повинна розв'язуватися на загальносуспільному рівні шляхом утвердження у людських взаєминах високих гуманістично-релігійних духовно-моральних чеснот, «пробудження» гуманістичної свідомості громадян. Зорієнтований на автентичну доброчинність, гуманістичний потенціал релігійної віри сприяє інтеграції особи та групи, гармонізації її психіки, міжособистісних взаємин, протидії суїцидальності та станам, сприятливим щодо її формування.

Перспективою подальших досліджень цієї проблеми є глибинно-психологічні антисуїцидальні механізми впливу віри в Бога, сповіді, молитви й інших духовних практик у протидії аутодеструктивності.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н. О самоубийстве (психологический этюд) / Н. Бердяев. – М. : МГУ, 1992. – С. 3–23.
2. Грановская Р. М. Психология веры / Р. М. Грановская. – СПб. : Речь, 2004. – 576 с.
3. Гримак Л. П. Общение с собой: Начала психологии активности / Л. П. Гримак. – М. : Политиздат, 1991. – 320 с.
4. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – [6-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2003. – 752 с.
5. Психологія релігії : [посіб.] / [В. П. Москалець]. – К. : Академвидав, 2004. – 240 с. – (Альма-матер).
6. Сикорский И. А. Психологическая борьба с самоубийством в юные годы / И. А. Сикорский. – К. : Тип. Кушнерева И. Н., 1913. – 44 [4] с.
7. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Э. Фромм. – М. : Педагогика, 1990. – 157 с.
8. Фромм Э. Психоанализ и религия // Сумерки богов. – М. : Политиздат, 1990. – С. 143–221.
9. Maslow A. Religions Values and Peak-Experiences / A. Maslow. – N. Y. : Wiking Press, 1971. – 123 p.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Berdjaev N. O samoubijstve (psihologicheskij jetjud) / N. Berdjaev. – M. : MGU, 1992. – S. 3–23.
2. Granovskaja R. M. Psihologija very / R. M. Granovskaja. – SPb. : Rech', 2004. – 576 s.
3. Grimak L. P. Obshhenie s soboj: Nachala psihologii aktivnosti / L. P. Grimak. – M. : Politizdat, 1991. – 320 s.
4. Majers D. Social'naja psihologija / D. Majers. – [6-е изд., перераб. i dop.]. – Spb. : Piter, 2003. – 752 s.
5. Psyhologija religii' : [posib.] / [V. P. Moskalec']. – K. : Akademvydav, 2004. – 240 s. – (Al'ma-mater).
6. Sikorskij I. A. Psihologicheskaja bor'ba s samoubijstvom v junye gody / I. A. Sikorskij. – K. : Tip. Kushnereva I. N., 1913. – 44 [4] s.
7. Fromm Je. Iskusstvo ljubit'. Issledovanie prirody ljubvi / Je. Fromm. – M. : Pedagogika, 1990. – 157 s.

9. Fromm Je. Psihoanaliz i religija // Sumerki bogov. – M. : Politizdat, 1990. – S. 143–221.
10. Maslow A. Religions Values and Peak-Experiences / A. Maslow. – N. Y. : Wiking Press, 1971. – 123 p.

Received February 21, 2018

Revised March 15, 2018

Accepted April 6, 2018

УДК 159.923+159.9.019.4

DOI10.32626/2227-6246.2018-41.228-239

Л. А. Онуфрієва

kpnu_lab_ps@ukr.net

І. В. Ващенко

jarinavv62@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕЖІ ПОНЯТТЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЇ

Onufriieva L. A. Conceptual boundaries of the concept of coping strategies of personality in psychology / L. A. Onufriieva, I. V. Vashchenko // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, G. S. Kostyuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 41. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 228–239.

L. A. Onufriieva, I. V. Vashchenko. Conceptual boundaries of the concept of coping strategies of personality in psychology. The review and analysis of the problem on coping strategies of a personality are presented in the article. The concept of coping and coping strategies in the writings of present day psychologists is substantiated. It is shown that the approaches to the study of overcoming behavior (psychodynamic, cognitive and motivational, dispositional, resourceful, proactive, etc.) are guided predominantly either situational or subjective criterion for identifying this psychological phenomenon. It is proved that the development of personality takes place throughout his life, and the active formation of a personality begins from childhood and continues until the mature age. It is proved that at different age stages the formation of coping strategies will be influenced by various personality-based factors. It is concluded that since youthful age, when theoretical thinking is formed, the value-semantic sphere and

L. A. Onufriieva – the scientific contribution of the co-author is 50% ,

I. V. Vashchenko – the scientific contribution of the co-author is 50% .